

ІДЕОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ СФЕРИ

М.В. Шурик

*Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького,
e-mail: mvs1949@ukr.net*

Анотація. Проаналізовано організацію управління природно ресурсним потенціалом підприємствами, котрі займаються розвідкою та видобутком нафти і газу. Розкрити мотиваційний механізм, кінцеву мету функціонування нафтогазових підприємств. Досліджено, що діюча ідеологія управління не забезпечує належний захист та охорону природних ресурсів. Зазначено, що природоохоронні заходи нафтогазових підприємств не забезпечують належне відтворення фауністики та флориністики. Запропоновано нові засади організації розвідки та видобутку вуглеводнів, які успішно використовуються в багатьох країнах світу. Обґрунтовано необхідність переходу підприємств досліджуваної сфери на стандарти ЄС, що дасть можливість успішно поєднувати дотримання вимог економічних і онтологічних законів. Запропоновано провести генеральну інвентаризацію нафтогазових свердловин із метою встановлення можливостей їх дальнішого використання, оцінювання ділової активності власників тощо.

Ключові слова: ідеологія, управління, цінності, фінансування, вуглеводні, екологія, власність.

Аннотация. Проанализирована организация управления природноресурсным потенциалом предприятиями, которые занимаются разведкой и добычей нефти и газа. Раскрыть мотивационный механизм, конечную цель функционирования нефтегазовых предприятий. Исследовано, что действующая идеология управления не обеспечивает надлежащую защиту и охрану природных ресурсов. Отмечено, что природоохранные мероприятия нефтегазовых предприятий не обеспечивают надлежащее воспроизводство фаунистики и флоринистики. Предложены новые принципы организации разведки и добычи углеводородов, которые успешно используются во многих странах мира. Обосновано необходимость перехода предприятий исследуемой сферы на стандарты ЕС, которые дают возможность успешно совмещать соблюдение требований экономических и онтологических законов. Предложено провести генеральную инвентаризацию нефтегазовых скважин с целью установления возможностей их дальнейшего использования, оценки деловой активности владельцев и др.

Ключевые слова: идеология, управления, ценности, финансирования, углеводороды, экология, собственность.

Abstract. The analysis, organization management of natural resource potential of enterprises engaged in the exploration and production of oil and gas. Expand motivational mechanism, the ultimate goal of the operation of oil and gas companies. Investigated that the current management ideology does not provide adequate protection and conservation of natural resources. Indicated that conservation activities of oil and gas companies do not provide proper playback faunistics and flornistyky. A new framework of exploration and production of hydrocarbons, which have been used successfully in many countries. The necessity of switching companies investigated areas the EU standards, which will enable compliance successfully combine economic and ontological laws. Proposed to hold a general inventory of oil and gas wells to establish their possible use dalnishoho, evaluation of business activity holders and more.

Keywords: ideology, management, values, financing, hydrocarbons, environment, property.

Постановка проблеми. Діючі засади управління природоресурсним потенціалом у газонафтовидобувній сфері та забезпечують їх збереження та охорону, належне вирішення соціальних завдань населення, яке тут проживає. Значна шкода завдається також фауністиці у флориністиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невід'ємною складовою природоресурсного потенціалу є вуглеводневі корисні копалини, передусім запаси родовищ нафти і газу, котрі відносяться до паливно-енергетичних ресурсів. Слід зазначити, що питання, пов'язані з їх розвідкою, розробкою, видобутком продовжують знаходитись у центрі досліджень багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених, провладних і бізнесових структур, громадськості тощо. Особливо активізувалося вивчення сфери функціонування вуглеводневих ресурсів у зв'язку з загостренням проблем їх нестачі, дефіциту. Напрямки досліджень в Україні вирізняються своєю багатовекторністю та стосуються проблем оцінки запасів, технології видобутку й споживання, перспектив заміни вуглеводневих корисних копалин нетрадиційними джерелами. У ринкових умовах, зазначається О. Сухіною, актуальною залишається проблема переоцінки фонду родовищ корисних копалин, щоб виокремити інвестиційно привабливі родовища [1, с.79]. Йдеться про потребу запровадження сучасних критеріїв оцінювання вуглеводнів, оскільки в Україні продовжують використовуватись старі засади до їх оцінювання про що переконливо засвідчують величезні обсяги їх споживання.

Одним із напрямів дослідження науковців є ризики, котрі пов'язані з видобутком вуглеводневих ресурсів, втратою прибутковості. Величина запасів корисних копалин є основним показником для розрахунку економічної ефективності розробки родовища, визначення строку окупності витрат, а також ризиків, пов'язаних з видобутком корисних копалин [2, с.74-75]. Слід зазначити, що в умовах зростання вичерпності вуглеводневих корисних копалин ризики їх видобутку мають тенденцію до диверсифікації та росту. Означене потребує змінити стратегію дальнішого розвитку та управління природно-ресурсним потенціалом, визначити нові цінності, оскільки чинні засади видобутку нафти і газу в Україні не відповідають інтересам усього соціуму. Новою ідеологічною платформою політики модернізації має стати відмова від стратегії розвитку, орієнтованої на безперервне зростання споживання, на користь формування раціональних стандартів життя і такої моделі добробуту, яка дозволила б дбайливо ставитися до природи та її ресурсів [3, с.21]. Формування новітньої моделі видобутку та використання вуглеводнів стане можливою завдяки запровадженню якісно відмінних засад управління розвитком. Мова йде про розвиток через обмеження споживання паливно-енергетичних ресурсів, відмову від догмату постійного нарощування їх видобутку. Зростають потреби, які в епоху консьюмеризму, як правило, утримуються вище від рівня їх задоволення. Отже, виникає певний стан напруженості, який виступає як рушійною силою економічного зростання, так і причиною невдоволення через існуючий стан справ. Якщо потреби зростають швидше, ніж задоволення від їх споживання, то збільшується також індивідуальна і суспільна фрустрація. Є тільки один спосіб уникнути цього синдрому – уповільнення темпу зростання потреб. ... економіка майбутнього – це не економіка стану, а економіка змін [4, с.17, 18]. Реалізація зазначеного потребує радикальної зміни управління відтворювальним економічним процесом, включаючи газонафтову сферу.

Аналіз результатів досліджень природоресурсного потенціалу, зокрема його титульної складової – вуглеводнів українськими і зарубіжними науковцями засвідчує, що значна частина з них досить предметно й науково обґрунтовано доводять потребу змінити чинні засади організації їх видобутку й використання. Разом з тим, на нашу думку не завжди приділяється ними достатня увага завданням управління, цінностям, які нині потребують імплементації в ідеологію управлінської діяльності в нафтогазовій сфері.

Постановка завдання. Обґрунтувати потребу запровадження нових критеріїв оцінювання управлінських дій у зв'язку з видобутком і використанням вуглеводнів, в основу яких слід покласти принципи сталого розвитку.

Результати дослідження. Ретроспективні дослідження засвідчують, що нинішня організація управління природоресурсним потенціалом у газонафтовій сфері в Україні здійснюється на теоретичних і методологічних засадах командно-адміністративної моделі господарювання. Проголошення ринкових відносин регулювання процесів видобутку, реалізації та споживання ресурсів нафти і газу призвело до перерозподілу вуглеводневих корисних копалин у власність і користування приватних структур, які за допомогою тіньових схем зосередили у своєму підпорядкуванні переважаючу частину свердловин нафти і газу. Саме приватні власники нині диктують умови видобутку і реалізації вуглеводнів, які часто суперечать загальнонаціональним інтересам. Нафта і газ реалізується для задоволення ними власних меркантильних інтересів. При цьому, зважаючи на діючі засади володіння і використання нафтогазових ресурсів вітчизняне законодавство в абсолютній своїй більшості спрямовує свої дії для лобіювання інтересів приватного власника. Саме цим пояснюється незадіяність (законсервованість) багатьох нафтогазоносних джерел, а також експорт вуглеводнів не в інтересах держави, суспільства. Насамперед це стосується західного регіону, в якому приватні власники газонафтовидобувних свердловин практично не контролюються адекватними державними органами. Безконтрольність видобутку та реалізації вуглеводневих корисних копалин приватного володіння найбільшого апогею досягнула в період 2000 – 2013 рр. Недостатня контрольованість приватних власників спричинила вакуум інформації про те, що для багатьох верств населення не є доступна інформація, що нафтогазовими свердловинами володіють перші особи областей, високопоставлені чиновники силових структур, керівники міністерств і відомств, які далеко проживають за межами західного регіону. Нині приватні надрокористувачі диктують ціни в енергетичній сфері, керуючись при цьому, передусім власними інтересами. Зазначені засади управління призвели до зростаючого домінування міжнародного регулювання газового ринку та особливостей його розвитку. В регіонах світу посилюються процеси поступової втрати державами контролю над енергетичними ринками та ціноутворенням в енергетичній сфері [5]. Означене повною мірою відноситься також до ринку нафти і газу. Разом з тим, як засвідчують світові тенденції з зростанням значущості газонафтової сфери, її монополізація приватними структурами не завжди відповідає інтересам цього суспільства. Більш того, 20 найбільш розвинутих країн світу в останні роки все частіше наголошують на потребі проведення деприватизації вуглеводневих ресурсів із метою більш повного задоволення суспільних, а не приватних інтересів. При цьому до уваги слід прийняти те, що в Україні продовжується надмірно виснажливий видобуток вуглеводнів. Наразі велика частина родовищ виснажена на 80% і більше [6, с.38].

Результативність ідеології управління підприємствами нафтогазу оцінюються їх прибутковістю. В той же час дослідження засвідчують, що абсолютна більшість підприємств нафтогазової промисловості зазнають збитків, оскільки з кожним роком затрати на додатковий видобуток зростають, що спричиняє зниження рентабельності. Передусім це стосується свердловин (рис. 1).

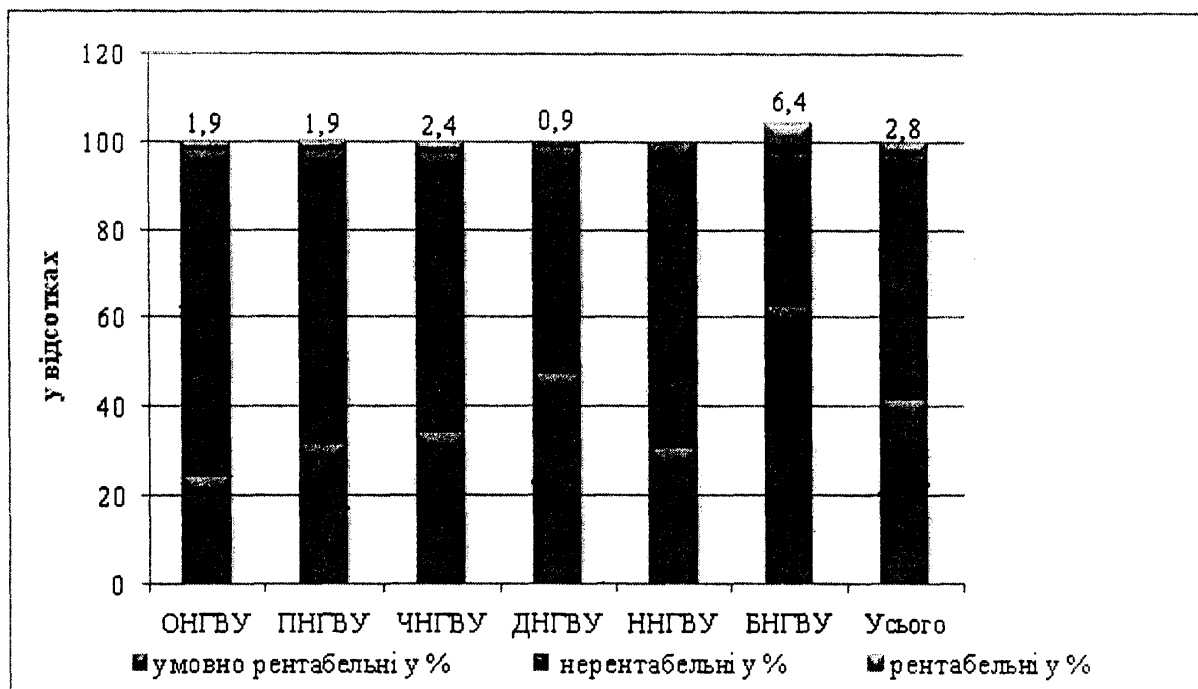

Рисунок 1 – Структура рентабельності свердловин ПАТ «Укрнафта» [7, с.8]

Слід зазначити, що існують і інші складнощі, котрі спричиняють збиткову діяльність нафтовидобувних і нафтопереробних підприємств, підприємств по розробці свердловин. Означене з усією очевидністю засвідчує про потребу перегляду механізму видобутку підприємствами вуглеводневих енергетичних ресурсів. Йдеться про критичне оцінювання доцільності розробки нафтогазових свердловин, а також про можливість запроваджувати при цьому сучасні технології, котрі вже тривалий час використовують високорозвинуті країни. Йдеться, передусім, про перебудову менеджменту видобувних і переробних підприємств, який би будувався на реаліях доцільності фінансування збиткової діяльності, обмеженості споживання, можливостях переходу на альтернативні джерела споживання. В Україні дальніший розвиток вуглеводної сфери слід спрямувати на зменшення обсягів їх споживання. Саме таким чином будеться ідеологія управління природоресурсним потенціалом у багатьох країнах світу. Оскільки мінерально-сировинні ресурси є вичерпними, то економічні агенти при прийнятті рішень мають враховувати той факт, що споживаючи додаткову одиницю такого ресурсу, вони тим самим скорочують об'єм споживання, який буде доступним у майбутньому [8, с.48]. Реалізація пропонованого шляху розвитку в Україні потребує спрямувати управлінські зусилля на вирішення триєдиного завдання в процесах розв'язування, видобутку та використання вуглеводневих ресурсів: збереження екології, належне вирішення соціальних і економічних завдань. По-суті йдеться про запровадження нової ідеології управління природо-ресурсним потенціалом, яка відповідає засадам сталого розвитку та яку успішно запроваджують високорозвинуті країни. Для сфери надрокористування сталий розвиток означає, що інвестиції у геологічні проекти повинні бути фінансово вигідними, економічно безпечними і соціально відповідальними [9]. Саме тому невиправданими, на нашу думку, слід вважати інвестування, котре спрямоване на надмірно виснажливий видобуток вуглеводневих природних ресурсів. Передусім це стосується нафтогазових свердловин Карпатського макрорегіону (Західного), котрі в період перебування під поневоленням окремих європейських країн і Росії варварськи експлуатувались. Як результат дебіт вуглеводневих ресурсів було вичерпано до крайньої межі. Сьогодні залишкові запаси нафти в Західному регіоні, за розрахунком І. Петрунчак [7] становлять (рис. 2).

Зрозуміло, що за такого обсягу запасів видобуток нафти, включаючи газ, слід обмежити (а не нарощувати), оскільки за інших умов вуглеводневі ресурси можуть бути повністю вичерпані. Таким чином, майбутня ідеологія управління в паливно-енергетичній сфері має бути спрямована на збереження наявних запасів природно-ресурсного потенціалу, включаючи вуглеводневі ресурси. Такі заходи стануть практичними кроками на шляху запровадження моделі сталого розвитку.

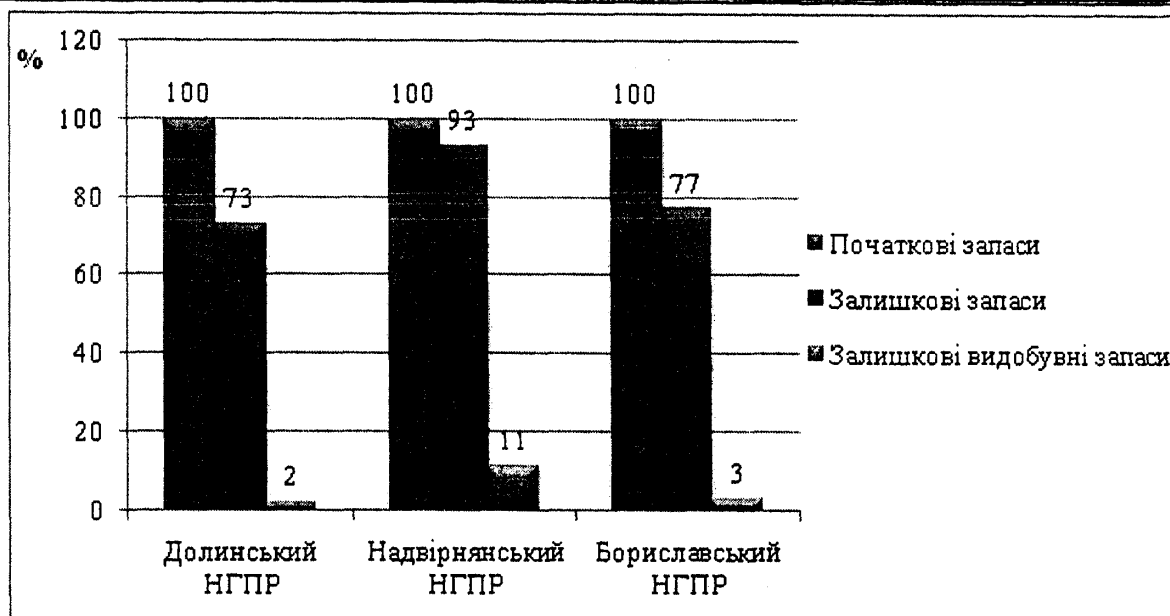

Рисунок 2 – Розподіл залишкових запасів нафти в західному регіоні

Наріжним каменем даної моделі є збереження й поліпшення екології. В той же час відомо, що процеси видобутку і використання корисних копалин (особливо розробка і видобуток нафти і газу) завдавали і продовжують завдавати шкоду навколишньому середовищу, атмосферному повітрю тощо. Складність полягає в тому, що нині управлінські дії на підприємствах які займаються пошуком, розробкою, видобутком нафти і газу спрямовуються як і раніше на збільшення обсягів видобування вуглеводнів. При цьому фінансування заходів щодо збереження та охорони всього природно-ресурсного потенціалу, включаючи земельні і лісові ресурси, водні запаси, фауністику і флориністику не є достатнім. В зв'язку з цим діюча управлінська ідеологія унеможливорює успішне розв'язання одного з найбільш важливих завдань сталого розвитку – збереження й поліпшення екології. Означене твердо переконує про потребу реформатування управлінських зусиль, які слід спрямувати на проведення заходів із зменшення антропогенного та техногенного впливу на енергоресурси, усунення попередніх негативних наслідків діяльності підприємств у нафтогазовій сфері та унеможливлення їх у майбутньому. В зв'язку з цим ідеологія управління має бути спрямована на вирішення наступних завдань:

- оцінювання позитивного і негативного, прямого і непрямого та кумулятивного впливу на навколишнє середовище нових проєктів – від розв'язки до закриття та ліквідації добувних підприємств;
- впровадження системи екологічного менеджменту, що зосереджений на постійному поліпшенні задля аналізу, запобігання, пом'якшення несприятливих впливів на навколишнє середовище;
- реабілітацію земель, порушення або займаних під видобуток згідно з відповідним землекористуванням після ліквідації добувних підприємств;
- безпечне зберігання та утилізація залишкових відходів і технологічних залишків;
- планування всіх стадій і операцій так, щоб існували адекватні ресурси для задоволення потреб територій після ліквідації підприємств;
- розробка і реалізація науково обґрунтованих і прозорих процедур комплексних підходів до планування землекористування, біорізноманіття, збереження видобутку корисних копалин [10]. Саме в такому форматі доцільно спрямовувати управлінські рішення з метою розв'язання екологічних проблем, які тривалий час накопичувались у нафтогазовій сфері. Стає очевидним, що ідея економічного зростання як така себе вже вичерпала і повинна найближчим часом бути замінена мистецтвом скорочення споживання, здатністю самодостатньо існувати на основі базових засобів. Однак для реалізації таких перспектив потрібні не тільки регулятивні заходи, але й зміни свідомості та стилю життя людей планети [11, с.54].

Особливо вагоме місце в процесі імплементації нової ідеології менеджменту в енергетичній сфері має бути відведено розв'язанню соціальних завдань, соціальному захисту людини, які, як зазначалось вище нині слід віднести до титульних у відношенні до економічних і екологічних проблем. Йдеться про забезпечення стабільності роботи нафтогазових підприємств, яка стосується вчасної виплати заробітної плати, інших заохочень, про їх зростання у відношенні до темпів інфляції. Важливим соціальним заходом слід вважати також належне облаштування території, на якій розміщені підприємства та виробництва нафтогазової сфери, побудова сучасної інфраструктури, будівництво житла, шкіл, дошкільних закладів, установ культури й спорту тощо.

Аналіз засвідчує, що діюча нині ідеологія управління певною мірою «розгубила» означені пріоритети розвитку нафтогазових підприємств, які, в свій час забезпечили високоефективне функціонування енергетичного сектора економіки. Більш того за останні 5-7 років спостерігається закриття, розпродаж об'єктів соціальної інфраструктури. Підприємствами галузі практично припинено будівництво об'єктів, які забезпечують життєдіяльність і високоефективне функціонування розвідувальних, видобувних і переробних виробництв. Як результат з кожним роком погіршується соціальний захист працівників галузі та швидко зростає розрив між економічними і соціальними складовими єдиного відтворювального процесу в досліджуваній сфері. Зусилля управлінського персоналу в основному спрямовуються, як зазначалося раніше на розв'язання передусім економічних, виробничих завдань, які все частіше досягаються за рахунок ущерблення соціальних інтересів. Це хибний шлях, який у найближчу оглядову перспективу може спричинити відтік висококваліфікованих кадрів у інші сфери національної економіки.

Зважаючи на те, що в Україні задекларовано просвітописний шлях розвитку нафтогазової сфери, потребу імплементації засад сталого розвитку ідеологія управління підприємствами нафтогазової сфери має бути спрямована на успішне, одночасне розв'язання трьох найважливіших завдань: вирішення соціального пакету, збереження екології та підвищення економічної ефективності розвідування, розробки та використання вуглеводневих ресурсів.

Висновки. Аналіз та оцінювання механізму управління природоресурсним потенціалом підприємствами нафтогазової сфери в Україні засвідчує про його відсталість у порівнянні з вимогами сьогодення. Управлінські рішення, котрі приймаються менеджментом підприємств зазначеної галузі спрямовуються, в основному на нарощування обсягів пошуку, розробки, видобутку та переробки вуглеводневих ресурсів. Означене в кінцевому рахунку спричиняє зростання малоконтрольованого виснаження запасів нафти і газу.

Не забезпечила очікуваних позитивних зрушень у вітчизняній нафтогазовій сфері приватизація. Передусім це стосується проведення пошуково-розвідувальних робіт, розробки свердловин, видобутку вуглеводневих копалин і їх переробки. Віддаючи належне приватному капіталу, його потенціальним можливостям організувати високоефективне функціонування підприємств паливно-енергетичної галузі, як це мало місце в багатьох високорозвинутих країнах, в Україні приватний власник не зумів забезпечити очікувані позитивні зрушення, підвищення соціально-економічної ефективності досліджуваної сфери. Основна причина, як засвідчують наші дослідження – відсутність прозорості процесу приватизації, високий рівень тінізації приватизаційних процесів. Власниками свердловин, видобувних і переробних виробництв стали особи, котрі спекуюючи правом недоторканності приватної власності використовували (продовжують використовувати) їх на власний розсуд, лобіюючи при цьому, передусім власні, а не суспільні інтереси. Як результат з кожним роком зростає збитковість, знижується рентабельність підприємств нафтогазової сфери. Складність полягає також у тому, що в окремих нафтогазових регіонах України, зокрема західному має місце виснаження нафтогазових свердловин. Запаси нафти і газу, які відносяться до залишкових запасів при діючих технологіях не можуть бути залучені до розробки. Ці та інші деструктивні організації функціонування підприємств нафтогазової сфери потребують запровадження якісно нових засад суспільного розвитку. Мова йде про вироблення моделі функціонування галузі на найближчу перспективу. Створення та імплементація нового механізму проведення пошукових робіт, розробки та експлуатації нафтогазових свердловин, переробка вуглеводневих ресурсів на наше тверде переконання має здійснюватись з використанням принципів сталого розвитку. Запровадженню саме цієї моделі функціонування підприємств нафтогазової галузі потребує проведення генеральної інвентаризації всіх діючих і законсервованих свердловин, встановлення їх залишкових запасів, власників і користувачів тощо. Важливим є також встановлення доцільності дальнішої експлуатації залишкових запасів вуглеводневих ресурсів. При цьому слід обов'язково врахувати, що наріжним каменем сталого розвитку є одночасне, органічно пов'язане вирішення трьох завдань: належний соціальний захист працівників, збереження та поліпшення екології та підвищення економічної ефективності функціонування підприємств нафтогазової галузі.

Імплементація саме такої моделі дальнішого розвитку стане можливою завдяки формуванню на підприємствах нафтогазової сфери адекватної ідеології управління, лейтмотивом якої має стати: належне вирішення соціального пакету завдань, збереження й поліпшення екології природо-ресурсного потенціалу, забезпечення збалансованості онтологічних і екологічних законів, домінування пріоритетності суспільних потреб по відношенню до індивідуальних.

Література

1. Сухіна О.М. Розвиток методологічних підходів до економічної оцінки мінерально-сировинних ресурсів / О. Сухіна, О. Лобасов, М. Жижко // Економіка України. – 2013. - №2. – С. 67-80.
2. Жижко М.І. Основні методи визначення ризиків при освоєнні нафтогазоносних надр / М. Жижко // Наукові закони геолого-економічної оцінки мінерально-сировинної бази України та світу: тези наукової міжнародної конференції. – С. 74-75.
3. Новий курс реформи в Україні 2010-2015. Національна доповідь (за заг. ред.. В.М. Гейця). К., НВЦ НБУВ, 2010, с. 21.
4. Гжегож В. Колодко. Новий прагматизм, або економіка поміркованості / Г.В. Колодко // Економіка України. – 2013. - №11. – С. 13-28.

5. Чекаленко Л. ЄС – Україна: енергетична залежність [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // Віче. – 2009. - №18. – Доступний з: <<http://www.viche.info>>.
6. Чукаєва І.К.. Можливості та ризики реалізації варіантів диверсифікації імпорту природного газу в Україну / І.К. Чукаєва, В.Е. Лір, В.А. Рамазанов // Економіка і прогнозування . - 2014. - № 2. - С. 36-48.
7. Петрунчак І.М. Економічний механізм розробки нафтогазовидобувними підприємствами родовищ вуглеводнів на пізній стадії експлуатації. / Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Івано-Франківськ, 2014.
8. Віталій Пугач. Теоретичні засади сталого надрокористування / Економіка природокористування і охорони довкілля. Збірник наукових праць ДУІЕПСР НАН України, 2014. с. 45-48.
9. Aguide to leading practice sustainable development in mining / Australian Government: Departament of resources, energy and tourism, 2011. p. 198.
10. International council on mining and metals (ICMM) / Sustainable development framework / 10 principles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icmm.com/ourwork/sustainable-development-framework/10-principles>.
11. Носова О. Про фундаментальні причини фінансових криз та життєздатність фінансових ринків у сучасній формі / О. Носова // Економіка України – 2011. – №4. – С. 45-55.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2014р.
Реклмендовано до друку д.е.н., проф. Данилюком М.О.